

Socialstyrelsen
Rättsavdelningen
Anders Kring
lars-anders.kring@socialstyrelsen.se

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Socialstyrelsens yttrande över Vissa åtgärder för stärkt återvändandeverksamhet och utlänningskontroll (SOU 2024:80)

Justitiedepartementets dnr: Ju2024/02572

Socialstyrelsens ställningstagande

Socialstyrelsens yttrande utgår från myndighetens verksamhetsområde. Socialstyrelsen lämnar synpunkter enligt följande.

Sammanfattning

Socialstyrelsen tillstyrker utredningens förslag att hälso- och sjukvården och socialtjänsten inte ska omfattas av den föreslagna uppgiftsskyldigheten. Socialstyrelsen instämmer i utredningens bedömningar att uppgiftsskyldighet för dessa verksamheter riskerar att leda till orimliga effekter för enskilda och att en uppgiftsskyldighet är svår att förena med verksamheternas uppdrag.

Socialstyrelsen avstyrker också vissa delar av förslagen som gäller tvångsprovtagning för sjukdomar och lämnar synpunkter i den delen.

Socialstyrelsens yttrande

4.6.4 Vilka myndigheter ska vara skyldiga att lämna uppgifter?

Hälso- och sjukvården

Socialstyrelsen tillstyrker utredningens förslag att hälso- och sjukvården inte ska omfattas av den föreslagna uppgiftsskyldigheten. Socialstyrelsen instämmer i utredningens bedömning att uppgiftsskyldighet för hälso- och sjukvården riskerar att leda till orimliga effekter för enskilda och att en uppgiftsskyldighet är svår att förena med hälso- och sjukvårdens uppdrag. En uppgiftsskyldighet skulle riskera att skada förtroendet för och motverka syftet med hälso- och sjukvården.

Socialtjänsten

Socialstyrelsen tillstyrker utredningens förslag att socialtjänsten inte ska omfattas av den föreslagna uppgiftsskyldigheten. Socialstyrelsen instämmer i utredningens bedömning att uppgiftsskyldighet för socialtjänsten riskerar att leda till orimliga effekter för enskilda och att en uppgiftsskyldighet är svår att förena med socialtjänstens uppdrag. En uppgiftsskyldighet skulle riskera att motverka socialtjänstens roll att vara det yttersta skydds nätet i samhället.

12.5.3 Utläningen ska ha uppnått en viss ålder

Utredningens förslag innebär att en utlännings ska ha fyllt 18 år och i vissa fall 15 år, för att Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen ska få besluta om tvångsprovtagning. Socialstyrelsen saknar resonemang om hur hälso- och sjukvården och hälso- och sjukvårdspersonal som ska genomföra tvångsprovtagningen ska förhålla sig till Polismyndighetens eller Säkerhetspolisens åldersbedömning om hälso- och sjukvårdspersonalen skulle göra en annan bedömning av personens ålder.

12.7 Genomförande av provtagning med tvång

Socialstyrelsen vill påtala vikten av att fastställa identiteten för den som ska provtas med tvång. Om identiteten inte är fastställd kan det medföra faror för patientsäkerheten till exempel om vårdåtgärder dokumenteras för fel person och det kan försvåra bedömningen av om den som ska provtas är över 15 eller 18 år.

12.7.1 Hälso- och sjukvårdspersonal ska genomföra provtagning

Socialstyrelsen avstyrker förslaget att provtagning med tvång endast ska få genomföras av legitimerad läkare eller legitimerad sjuksköterska. Om provtagningen genomförs i hälso- och sjukvården är det mer ändamålsenligt att vårdgivaren får fördela arbetsuppgiften. Det är till exempel vanligt förekommande att biomedicinska analytiker och undersköterskor tar blodprov i hälso- och sjukvården. Det bör gynna kvaliteten i genomförandet av tvångsprovtagningen om arbetsuppgifter kan fördelas på samma sätt som vid frivillig hälso- och sjukvård. Som framgår i avsnitt 12.10 nedan föreslår Socialstyrelsen också att hela hälso- och sjukvårdens regelverk ska vara tillämpligt vid tvångsprovtagningen. Även det skulle minska behovet av en särskild behörighetsreglering om vem som får genomföra tvångsprovtagningen.

Utöver att ta själva provet behöver det också analyseras och bedömas. Den föreslagna regleringen att provtagningen bara får genomföras av legitimerad läkare och legitimerad sjuksköterska kan leda till osäkerhet om även analys och bedömning av provet kräver sådan behörighet.

För de flesta arbetsuppgifter i hälso- och sjukvården finns det inte någon allmän reglering som anger vem som får utföra dem. Det gäller bland annat att ta blodprov. Det finns dock regelverk som syftar till att säkerställa kvaliteten i verksamheten. Vårdgivaren, den som bedriver verksamheten, ska till exempel planera, leda och kontrollera verksamheten på ett sätt som leder till att kravet på god vård upprätthålls (3 kap. 1 § patientsäkerhetslagen [2010:659], förkortad PSL). Och hälso- och sjukvårdspersonalen ska utföra sitt arbete i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet (6 kap. 1 § PSL). Om provtagning för en viss sjukdom är särskilt avancerad eller kräver särskild kompetens kan man alltså utgå från att den kommer att genomföras av personal med rätt kompetens i hälso- och sjukvården utan att detta behöver regleras särskilt.

12.7.2 Användning av polisiära befogenheter när provtagningen ska ske

Utredningen bedömer att en polisman har rätt att använda de polisiära befogenheter som följer av polislagen för att provtagningen ska kunna genomföras. Det bör också tydliggöras vilket tvång, om något, som hälso- och sjukvårdspersonalen som utför provtagningen får använda och hur det ska ses att hälso- och

sjukvårdspersonalen medverkar i tvång som Polismyndigheten utövar. Till exempel genom att utföra provtagning som möjliggörs av direkta tvångsåtgärder från en polisman. Enligt Socialstyrelsens bedömning ger befintlig reglering och utredningens förslag inte lagstöd för hälso- och sjukvårdspersonalen att utöva eller medverka till tvångsåtgärder. Det kan leda till en osäkerhet för hälso- och sjukvårdspersonalen och svårigheter i tillämpningen av bestämmelserna om tvångsprovtagning.

12.9.4 Uppgiftslämnande mellan beslutande myndighet och hälso- och sjukvården

Utredningen föreslår att det ska införas en bestämmelse om uppgiftsskyldighet för att möjliggöra nödvändigt informationsutbyte mellan den beslutande myndigheten och hälso- och sjukvården. Socialstyrelsen vill påtala att det också är viktigt att den beslutande myndigheten och hälso- och sjukvården har ett samarbete för att den som blir provtagen ska kunna få information om provsvaret och sitt hälsotillstånd och för att han eller hon ska kunna erbjudas hälso- och sjukvård om det finns ett sådant behov.

12.10 Hälso- och sjukvård

Socialstyrelsen avstyrker utredningens förslag att tvångsprovtagningen ska undantas från hälso- och sjukvårdslagens (2017:30), HSL:s, tillämpningsområde och därigenom från merparten av hälso- och sjukvårdens regelverk. Socialstyrelsen avstyrker också att särskild reglering ska införas om att patientdatalagen (2008:355), förkortad PDL, patientskadelagen (1996:799), och PSL ska gälla för tvångsprovtagningen. Utredningens förslag bygger på en bedömning att tvångsprovtagningen inte är hälso- och sjukvård i HSL:s mening. Det föreslagna undantaget är enligt utredningen ett förtydligande. Det står emellertid klart att tvångsprovtagningen är hälso- och sjukvård i HSL:s mening. Definitionen av hälso- och sjukvård i HSL innefattar att medicinskt utreda sjukdomar, vilket är vad provtagning för sjukdom är oavsett om provtagningen också har ett annat syfte (2 kap. 1 § HSL).

HSL:s tillämpningsområde är dessutom inte direkt kopplat till definitionen av hälso- och sjukvård i lagen. HSL gäller för alla vårdgivare och för regioner och kommuner som huvudmän (1 kap. 1 § HSL). Utredningen föreslår att tvångsprovtagningen endast ska få utföras av legitimerad läkare eller legitimerad sjuksköterska och bedömer att hälso- och sjukvårdens skyldighet att genomföra provtagningen regleras i 6 kap. 9 § PSL. Denna paragraf anger bland annat att en läkare som är verksam inom den offentligt bedrivna hälso- och sjukvården är skyldig att utföra undersökningar och ge utlåtanden över dessa på begäran av Polismyndigheten. Det innebär att provtagningen kommer att utföras av läkare och sjuksköterskor i offentlig bedriven hälso- och sjukvård. Främst torde regionernas verksamheter vara aktuella och i praktiken behöver provtagningen genomföras med stöd av annan personal där, med regionens utrustning, dokumenteras i patientjournal hos regionen och så vidare. Provtagningen kommer alltså att utföras hos vårdgivare som omfattas av HSL enligt gällande rätt. Det behövs därför inte någon lagändring för att bestämmelser på hälso- och sjukvårdens område ska vara tillämpliga vid tvångsprovtagningen.

Det är också mer ändamålsenligt att hela det regelverk som gäller för hälso- och sjukvården är tillämpligt och inte bara patientskadelagen, PDL och PSL. Hälso- och sjukvården är omgärdad av ett omfattande och detaljerat regelverk i lagar, förordningar och myndighetsföreskrifter där mer detaljerade bestämmelser ofta finns i de sistnämnda. Det är svårt att överblicka konsekvenserna av att endast tre lagar skulle vara tillämpliga och inte övriga delar av regelverket. Det skulle dessutom vara mycket svårt för vårdgivare och hälso- och sjukvårdspersonal att, för en sällan förekommande aktivitet, känna till och vara införstådda med vad det innebär att endast dessa delar av regelverket ska tillämpas.

12.10.3 Skyldighet att genomföra provtagningen

Utredningen bedömer att hälso- och sjukvårdens skyldighet att genomföra provtagningen med tvång på begäran av Polismyndigheten regleras i 6 kap. 9 § första stycket PSL. Socialstyrelsen instämmer i att tvångsprovtagningen skulle omfattas av den regleringen. Men Socialstyrelsens bedömer också att den inte är ändamålsenlig.

Det är inte en bra ordning att skyldigheten att bistå Polismyndigheten ska ankomma direkt på enskilda läkare som är verksamma inom den offentligt bedrivna hälso- och sjukvården. De enskilda läkarna styr inte över resurserna i hälso- och sjukvården. De kan till exempel inte bestämma att vårdgivarens lokaler, utrustning, annan personal med mera ska användas för att bistå Polismyndigheten. En bättre ordning vore att skyldigheten att bistå Polismyndigheten skulle ankomma på de aktörer som styr över den offentligt bedrivna hälso- och sjukvården, alltså främst regionerna. Socialstyrelsen anser därför att ansvaret att bistå Polismyndigheten med tvångsprovtagning bör ankomma på regionerna. Om avsikten också är att annan offentligt bedriven hälso- och sjukvård ska omfattas, till exempel hälso- och sjukvård som bedrivs av Kriminalvården och Statens institutionsstyrelse, kan även de anges i en sådan reglering.

Beslut om detta yttrande har fattats av avdelningschefen Pär Ödman. I den slutliga handläggningen har enhetschefen Emil Bergschöld deltagit. Juristen Anders Kring har varit föredragande.

För Socialstyrelsen

Pär Ödman

Anders Kring